

Bisam

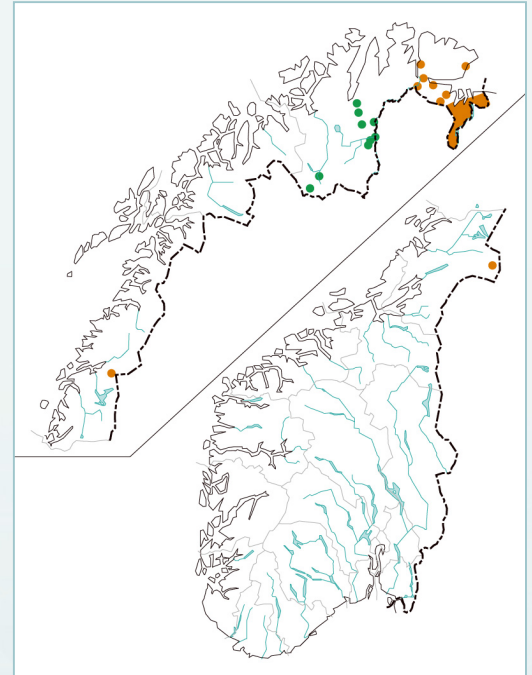
Ondatra zibethicus

Fremmed art

Bisam kommer opprinnelig fra Nord-Amerika og er i første rekke knyttet til våtmarksområder, særlig næringsrike innsjøer, elver og bekker. Den ble tidligere kalt bisamrotte, men da det offisielle navnet både i Sverige og Finland er bisam (piisami), er det naturlig at dette navnet også benyttes hos oss.

Status
Risikovurdering 2012: Svært høy risiko (SE)

Brun farge viser observasjoner av bisam de siste ti årene; grønn indikerer observasjoner gjort på 1960-, 1970- og 1980-tallet.

faktaark

Kjennetegn

Bisam er en forholdsvis stor gnager, med kroppslengde på 24–40 cm og veier 0,6–1,8 kg. Halelengden er 19–28 cm, og kroppsformen er rund og butt (som en bever i miniatyr). Pelsen er mørkest på ryggsiden - brun med lange, glinsende dekkhår. Bakføttene er større enn framføttene. Ørene er meget korte, og bakføttene har svømmehud mellom roten av tærne. Halen er skjellkledd og flattrykt fra sidene. Hos eldre individer er den ca. tre ganger så høy som bred. Dyrene kan gi fra seg en kort, fløytelignende lyd, og når de er opphisset en freselyd som kan minne om det en hører fra lemen. Det er beskrevet flere arter og underarter, men systematikken er usikker og det diskuteres i hvilken utstrekning arter og underarter skal skilles ut. De fleste som er satt ut i Europa, tilhører nominatrasen *O. z. zibethicus*, men i Finland finnes en mørk variant *O. z. macrodon*.

Utbredelse

Arten hører opprinnelig hjemme i Nord-Amerika (nord for Rio Grande), hvor den er vidt utbredt unntatt i høyarktiske områder og ørkenstrøk. Den finnes også i det sørlige Argentina og Chile etter en utsetting i Patagonia i 1948. Den er introdusert og spredt til mange land i Asia, Mellom- og Sør-Europa. I Eurasia finnes bisam nå fra Vest-Europa til Russland, Ukraina og Hviterussland, og videre gjennom Sibir til Kamtsjatka, Mongolia, Kina og Japan. Bisam finnes i faste bestander i Finnmark, men er også observert i Nord-Trøndelag og Nordland.

Biologi

Bisam lever i tilknytning til våtmark som elver og bekker, små og store innsjøer; også i kyststrøk og på øyer. Grunne og næringsrike innsjøer ser ut til å være spesielt foretrukket. Arten bygger bol i form av hytter som kan være opptil 1,5 m høye og 3 m brede. De graver også ut kanaler og tunneler i strandbredden med inngangsåpning under vann. Hyttene bygges i Finnmark i første rekke av elvesnelle, flaskestarr, mose, planterøtter og mudder. Dyrene treffes sjelden langt fra der de finner mat, det vil si vannplanter som stilker, blad og røtter av blant annet sneller og takrør. De spiser også animalsk næring som krepsdyr, og nå og da fisk. Dyrene er flinke svømmere og bruker da bakbeina og halen. Bisam er mest aktiv i skumringen og om natta og lever vanligvis sammen i par.

Bisam er kjønnsmoden etter tre til fem måneder. Mars–september er forplantningssesong, og hannene utsondrer i denne perioden en karakteristisk moskus- eller bisamlukt. Hunnen er drektig i 28 dager. Ved fødselen er ungene blinde og nakne.

Bisam konstruerer hytter på samme måte som bever, men bygger med andre materialer.
Foto: Steinar Wikan.

Ynglebolene er ofte gravd inn i elvebredden og kan bestå av et komplisert nettverk av tunneler med en diameter på 15–20 cm. De kan imidlertid også etablere ynglebol i tett vegetasjonen, f.eks. lave busker i eller tett ved vann. I Mellom- og Sør-Europa er kullstørrelsen gjennomsnittlig fem (men kull på ti er kjent), med to til tre kull årlig. I Norden synes ett kull å være vanligst, men både to og tre er registrert. På Kola er to kull det vanlige. Viktige fiender til bisam er rødrev og mink, og overvintringshusene og hulene til dyrene gir i perioder begrenset beskyttelse (særlig om våren). Spesielt når det er lite smågnagere og knapphet på mat for større rovdyr som rødrev, vil predasjonen på bisam kunne bli betydelig. I Finnmark og Canada har også rein og caribou en klar påvirkning på bestanden da reinen om høsten og tidlig på vinteren kommer og graver opp hyttene og spiser opp byggematerialene. Havørn er også registrert å ta bisam. Levealderen varierer, men bisam blir sjelden over fire år.

Bestandsstatus

Bisam ble introdusert til Böhmen i Tsjekia i 1895 (1905), og rømte dyr dannet grunnlag for en bestand som bl.a. har spredt seg til store områder i de sørlige og sentrale delene av Europa. Den ble også satt ut på De britiske øyer, men her klarte man å utrydde den. I løpet av de siste årene har den innvandret fra Tyskland til Danmark, hvor det nå også er levedyktige bestander. Innvandring fra Finland på 1950-tallet førte til rask bestandsvekst i Nord-Sverige med sentrum i Norrbotten. En kartlegging av artens forekomst i Sverige i 1996 viste at den på dette tidspunktet hadde vandret sørover slik at spredningsfronten omtrent lå på høyde med Trondheim (områdene ved Örnsköldsvik). Spredningshastigheten er her beregnet til ca. 10 km i året.

Bisam kom trolig til Norge på slutten av 1950-tallet.

Gårdshundene i Grense Jakobselv i Øst-Finnmark bar hjem rottelignende dyr de tok i vannkanten, men funnene ble ikke rapportert. Sannsynligvis var dette bisam. På 1960-tallet ble det observert bisam i Målselv og Bardu i Troms, dyr som trolig var kommet fra Tornedalen. Første dokumenterte funn er fra Vestertana hvor et individ ble fanget levende i sjøen i 1969. Utover på 1970-etablerte bisam seg på enkelte lokaliteter i Kautokeino og Karasjok, men dyrene forsvant etter noen år, og mot slutten av 1970-tallet var arten trolig helt borte fra Norge. Den første innvandringen hadde med andre ord ikke lyktes.

En ny etableringsfase startet i 1987. Denne gangen kom dyrene på bred front fra sørøst, og grunnla på kort tid faste bestander i Øst-Finnmark og tilstøtende områder i Finland og Russland. I 1993 fantes arten i alle vann og vassdrag i Sør-Varanger. Også langs kysten og på øyene i fjordområdet klarte den å etablere seg for en periode. Under denne bølgen ble det bl.a. sett bisam langs Tanavassdraget i Tana og Karasjok kommuner, og enkelte dyr tok seg over til Kautokeino og Porsanger. Spredningen i Finnmark stagnerte midt på 1990-tallet, og de nyetablerte koloniene i Karasjok, Kautokeino og Porsanger forsvant.

Etter nyinnvandringen i 1987 ser det ut som arten fikk skikkelig fotfeste i Sør-Varanger og andre steder i Finnmark.

Undersøkelser i Pasvik naturreservat viste at antall bisam økte fra 4 individer per km strandlinje i 1994 til 9,2 individer per km strandlinje i 1997, for så å synke til 1,8 individer i 2001. Hele den kjente, norske bestanden av bisam var i 2002 lokalisert til kommunene Sør-Varanger og Tana. I 2006 økte bestanden kraftig i Pasvik naturreservat, og basert på registreringer av hus om høsten ble bestanden i 2006 beregnet til 3,5 individer per km strandlinje, som er det høyeste antall siden bestandskrakket i 1998. Spredningen vestover synes imidlertid å ha stoppet opp. Beregninger på grunnlag av systematiske registreringer 1994–2011 viser at bestanden av bisam i grenseelva Pasvik har variert mellom to tusen og ti tusen individer. Det høyeste individtallet var i 1997.

I april 2004 ble en bisam fanget i garn i Kvesjøen (Nordli), og i juli samme år ble et voksent dyr sammen med unger sett innenfor Kingsjøen i Sørli (Nord-Trøndelag). Dette er områder som ligger langt øst og derfor nært opp til den svenske spredningsfronten. Kvesjøen drenerer østover via Faxelven som renner ut i Bottenhavet ikke langt fra Örnsköldsvik. I 2003 ble et individ observert i Hemnes kommune i Nordland. Relativt sikre observasjoner er også gjort i Rana kommune de siste årene.

Referanser

- Aspholm, P.E., Ollila, L.E. 2010. Undersøkelser etter forekomst av bisam i nedre del av Tanavassdraget og noen andre lokaliteter i Øst-Finnmark. – Bioforsk Rapport 5 (171). 17 s.
- Aspholm, P.E. & Wikan, S. 2008. Bisambestanden i Pasvik naturreservat 2007. Bioforsk rapport. 3(147); 11 s.
- Bevanger, K. 2005. Nye dyrearter i norsk natur. – Landbruksforlaget, Oslo.
- Bevanger, K. & Ree, V. 1994. Fugler og pattedyr. - S. 74-120 i Tømmerås, B.Å. (red.). Introduksjoner av fremmede organismer til Norge. - NINA Utredning 62.
- Björvall, A. & Ullström, S. 1997. Pattedyr. Alle Europas arter i tekst og bilde. – Cappelen felthåndbøker. J.W. Cappelen Forlag a.s., Oslo.
- Danell, K. 1977. Dispersal and distribution of the muskrat (*Ondatra zibethicus* (L.)) in Sweden. - Viltrevy 10: 1-26.
- Danell, K. 1978. Ecology of the muskrat in Northern Sweden. - Report National Swedish Environ. Protect. Board, SNV PM 1943.
- Hoffmann, M. 1967. Bibliographie der Bisamratten (*Ondatra*)-Literatur. - Akademischer Verlag, Halle.
- Lund, E. & Wikan, S. 1995. Bisamrotta etablert i Norge. – Fauna 48: 114-122.
- Marcström, V. 1964. The muskrat *Ondatra zibethicus* L. in northern Sweden. - Viltrevy 2: 329-407.
- Myrberget, S. 1987. Introduction of mammals and birds in Norway including Svalbard. - Medd. norsk. Viltforsk. 3 (17): 1-28.
- Myrberget, S. 1987. Bisamrotta i Norge. - Fauna 40: 164-165.
- Pedersen, J.A. 1970. Bisamrotte, nytt pattedyr i Norge. - Fauna 23: 297.
- Syvvertsen, P.O. 2004. Bisamrotte *Ondatra zibethicus* påtruffet i Nordland. – Fauna 57: 69-71.
- Thingstad, P.G., Bye, A., Lindahl, L.E. & Sørensen O.J. 2004. Funn av bisamrotte *Ondatra zibethicus* og skoglemen *Myopus schisticolor* fra Lierne, Nord-Trøndelag. – Fauna 57: 72-75.
- Vik, R. 1962. Nutria og bisamrotte. - Fauna 15: 45.
- Vik, R. 1963. Nutria og bisamrotte i Norge. - Fauna 16: 89-100.
- Villumsen, A. & Danell, K. 1997. Bisam fortsätter söderut i Sverige. – Fauna och Flora 92: 37-41.
- Wikan, S. 2000. Bisamrotte. Registrering i Pasvik naturreservat 1994-2001. – Rapport Svanhovd miljøsentor. 6 s.
- Wikan, S. 2000. Registrering av bisamrotte *Ondatra zibethicus* i Finnmark 1994-2000. – Fauna 53: 218-233.